

(провадження № 51-2917кмо20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286253>.

7. Чернобаев С. Міжнародні стандарти ефективного досудового розслідування. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2020. № 1. P. 147-150.

8. Актуальні питання сучасного кримінального провадження: навчально-методичний посібник: електронне видання / Л.І. Аркуша, Ю.П. Аленін, О.О. Торбас та ін. Одеса: Фенікс, 2021. 171 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/16152>.

9. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20>.

10. Мірковець Д.М. Розслідування кримінальних правопорушень слідчими ДБР в умовах воєнного стану. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану: матеріали Науково-теоретичної конференції* (м. Київ, 26 травня 2022 року). К.: Національна академія внутрішніх справ, 2022. С. 155-159.

11. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-105>

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ

Гальцова Олена Володимирівна

кандидатка юридичних наук,

викладачка кафедри права Національної безпеки та правової роботи

Військово-юридичного інституту

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

науковий співробітник

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташица

м. Харків, Україна

Після повномасштабного вторгнення та російської агресії, в Україні було взято у полон тисячі солдат з Російської Федерації, які визнаються військовополоненими. Статус військовополоненого має свої особливості та певні гарантії щодо поводження з ними та при їх засудженні і подальшому

відбуванні покарань. Наприклад, у IV Гаазькій конвенції 1907 р., III Женевській конвенції 1949 р., I Додатковому протоколі 1977 р. та ін. міститься низка гарантій та прав військовополонених. Зокрема, у статті 12 Конвенції встановлено важливий принцип згідно якого «військовополонені знаходяться під владою ворожої держави, а не окремих осіб чи військових частин, що взяли їх у полон». Це означає, що держава, під владою якої вони знаходяться, несе відповідальність за все, що відбувається з військовополоненими.

Не менш важливим є основи поводження з військовополоненими, наскільки це дозволяє воєнний час, є принципи гуманності. Так, у ст. 13 Конвенції указується, що з військовополоненими слід завжди поводитися гуманно. Будь-яка незаконна дія або бездіяльність держави, що тримає в полоні, які призводять до смерті військовополоненого, що перебуває в її владі, або такі, що ставлять здоров'я військовополоненого під серйозну загрозу, забороняються і розглядаються як серйозні порушення цієї конвенції. Жодний військовополонений не може бути підданий фізичному каліченню або науковому чи медичному дослідженню будь-якого характеру, що не пов'язаний з лікуванням військовополоненого та його інтересами. Як показує досвід війн, військовий насамперед становить інтерес як потенційне джерело інформації. З цією метою військовий може бути допитаний. Однак при цьому забороняється застосування «фізичних чи моральних тортур» або будь-яких «інших засобів примусу».

Військовополонені, що були захоплені у зоні бойових дій, повинні у короткий строк бути евакуйовані у табори, що розташовані на достатній відстані від небезпечної сторони (зони). Умови перебування в цих таборах «повинні бути не менш сприятливими, ніж умови, якими користуються війська, що утримують їх у полоні, розташовані в цій самій місцевості». За будь-яких обставин військовополонені мають право на повагу до їхньої особистості і честі. Вони цілком зберігають свою цивільну правоздатність, якою користувалися під час захоплення у полон. Речі і предмети особистого користування повинні залишатися у військовополонених. Вони мають бути забезпечені необхідним одягом і медичною допомогою, питною водою і їжею у достатній кількості.

Стаття 49 Женевської конвенції дозволяє країні, що тримає в полоні, «використовувати працездатних військовополонених як робочу силу». Однак із цього правила є винятки: офіцери в жодному разі не можуть бути примушені до роботи, а від полонених унтер-офіцерів можна тільки вимагати здійснення нагляду за роботами; також забороняється використовувати військовополонених на небезпечних роботах без їхньої згоди. Важкопоранені та важкохворі військовополонені повинні бути відправлені на батьківщину або госпіталізовані у нейтральних країнах, як тільки вони будуть у стані, що дозволяє їх перевезення. Не чекаючи

закінчення війни, конфліктуючі сторони з гуманних міркувань можуть домовитися про обмін військовополоненими.

Станом на 24 лютого 2022 р. в Україні єдиним нормативно-правовим актом, у якому йшлося про військовополонених, була *Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права в Збройних Силах України* [1]. 10 березня 2022 року Міністерство оборони України та Міністерство юстиції України затвердили наказ *»Про тимчасові заходи з розміщення та тримання військовополонених»* [2], в якому було урегульовано порядок реєстрації, розміщення та обліку військовополонених. 5 квітня 2022 р. Кабінет Міністрів України ухвалив постанову *»Про порядок тримання військовополонених»* [3], детально визначивши умови тримання військовополонених, порядок їх розміщення, місця розміщення тощо. Цією постановою фактично урегульовано «табори» для військовополонених, хоча залежно від активності бойових дій та процесів обміну не всі військовополонені встигають потрапити в такі спеціальні місця, що розташовані на заході України.

Отже, значна кількість військовополонених обумовила необхідність прийняття 1 квітня 2022 р. Закону України *»Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов'язаних із військовополоненими в особливий період»* [4]. Його прийняття має важливе значення, оскільки у даному Законі було конкретизовано правовий статус військовополонених; врегульовано правові аспекти здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими; визначені повноваження органів державної влади, підприємств, установ та організацій щодо організації поводження з військовополоненими та їх утримання в особливий період відповідно до норм міжнародного права; передбачається утворення таборів для тримання військовополонених.

Також цим законом встановлюється, що військовополонені з метою забезпечення їхнього життя та здоров'я можуть тимчасово перебувати в дільницях для тримання військовополонених, утворених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівнів безпеки. Також це стосується дільниць для тримання військовополонених, утворених у слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України у зв'язку з неможливістю доставлення їх безпосередньо до табору для тримання військовополонених.

У подальшому Верховна Рада прийняла Закон *»Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених»* [5]. Згідно з Законом особа, щодо якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, будь-яка особа, яка має процесуальний статус

підозрюваного, обвинуваченого, засудженого та яка включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений. Зокрема передбачено звільнення від відбування покарання засудженого, щодо якого уповноваженим органом прийнято рішення про його передачу для обміну як військовополоненого та яким надано письмову згоду на проведення такого обміну. Якщо обмін такого засудженого не відбувся, суд за клопотанням прокурора приймає рішення про направлення засудженого, звільненого від відбування покарання у зв'язку з його передачею для обміну як військовополоненого, для подальшого відбування призначеного раніше покарання.

Міністр юстиції Денис Малюська вказує, що найімовірніший сценарій для російських військовополонених – піти на обмін, проте їхня доля ще залежатиме від того, чи є в Україні докази вчинення ними воєнних злочинів. Ті військовополонені, щодо яких немає доказів вчинення ними воєнних злочинів, вони визнаються звичайними військовополоненими за Женевською конвенцією. Їх будуть утримувати до того часу, поки не буде запит на обмін таких осіб. До того часу вони найчастіше за все працюють у нас, займаються деревообробкою під охороною на режимних об'єктах, пояснив Малюська. Натомість за словами міністра, проти тих військовополонених, які вчинили воєнні злочини, відкривають кримінальні провадження, здійснюються слідчі дії з розслідування воєнних злочинів і винесення вироків [6].

Отже, законодавчі новели щодо статусу військовополонених є позитивним рішенням вітчизняного законодавця, оскільки Україна намагається дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права. На відміну від агресора, Україна утримує військовополонених у спеціально відведених місцях, збирає докази вчинення окремими з них воєнних злочинів, частково здійснює обмін, ухвалює вирок стосовно них. Тобто має справу з повноцінними prisoners of war (в'язнями війни) військовополоненими. Така діяльність ще потребує низки як нормативних, так і організаційних змін, адже Україна не була готувалася до повномасштабного вторгнення та такої кількості військовополонених.

Література:

1. *Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права в Збройних Силах України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.
2. Наказ Міністерства оборони України та Міністерство юстиції України «Про тимчасові заходи з розміщення та тримання військовополонених». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0323-22#Text>.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок тримання військовополонених» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text>.

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов'язаних із військовополоненими в особливий період». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2158-20#Text>.

5. Закон «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text>.

6. Малюська розповів, що відбувається з російськими військовополоненими в Україні. URL: <https://espresso.tv/malyuska-rozpoviv-shcho-vidbuvaetsya-z-rosiyskimi-viyskovopoloneniimi-v-ukraini>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-106>

КОМПРОМІС ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Гарасимів Олена Іванівна

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Ряшко Олена Василівна

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

До проблем удосконалення кримінально-процесуального законодавства України, застосування нових положень щодо скороченого чи спрощеного провадження у кримінальних справах постійно звертаються провідні вчені-процесуалісти, зосереджуючи увагу на пошуках оптимальних кримінально-процесуальних форм, які б надали можливість більш раціонально і економно використовувати бюджетні видатки, що